

Ebû Ca'fer er-Ruâsî ve Arap Dili Gramerindeki Yeri

Abu Ja'far al-Ruâsî and His Place in Arabic Language Grammar

Emrullah TANIR

Öğr. Gör., Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü
Lecturer, Amasya University Faculty of Theology, Department of Basic Islamic Sciences
emrullah.tanir@amasya.edu.tr, orcid.org/0000-0003-4699-1842

Makale Bilgisi / Article Information	
Makale Türü / Article Types:	Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi / Date Received:	22 Mart 2023 / 22 March 2023
Kabul Tarihi / Date Accepted:	07 Haziran 2023 / 07 June 2023
Yayın Tarihi / Date Published:	20 Temmuz 2023 / 20 July 2023
Yayın Sezonu / Pub Date Season:	Temmuz 2023 / July 2023
Cilt / Volume: 9, Sayı / Issue: 2, Sayfa / Pages: 703-720.	

Atıf / Cite as: Tanır, Emrullah. "Ebû Ca'fer er-Ruâsî ve Arap Dili Gramerindeki Yeri [Abu Ja'far al-Ruâsî and His Place in Arabic Language Grammar]". İhya Uluslararası İslâm Araştırmaları Dergisi- İhya International of Islamic Studies 9/2 (Temmuz/July 2023), 703-720. <https://doi.org/10.5281/zenodo.8104286>

İntihal / Plagiarism: Bu makale, Turnitin yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir/This article has been scanned by Turnitin. No plagiarism detected.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur/It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (Emrullah TANIR).

Bu makale Creative Commons Atıf-Gayri Ticari Türetilemez 4.0 (CC BY-NC 4.0) Uluslararası Lisansı altında lisanslanmıştır. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 (CC BY-NC 4.0) International License.

Ebû Ca'fer er-Ruâsî ve Arap Dili Gramerindeki Yeri

Öz

İslâmiyet'in doğuşundan sonra fetihlerin çoğalması ve başka milletlerin de Müslüman olmasına bağlı olarak Araplar ile diğer toplumlar arasındaki iletişim daha da güçlenmiştir. Bu durum, bir dezavantajı da beraberinde getirmiş ve Arap dilinde birtakım bozulmaların meydana gelmesine neden olmuştur. Arap dili literatüründe lahn kavramıyla ifade edilen durum, Hz. Peygamber döneminden itibaren başlamış ve sonraki dönemlerde de artarak devam etmiştir. İlk olarak i'rabda görülmeye başlayan söz konusu dilsel hatalar, önceleri sözlü olarak düzeltilmeye çalışılmıştır. Fakat daha sonra fasih Arapça'nın orijinalliğinin korunmasına yönelik sistemli bir çalışmanın başlatılma ve nahiv kurallarının tespit edilme ihtiyacı doğmuştur. Gramer kurallarının tespitine yönelik ilk kapsamlı çalışmalar I. yüüylün ikinci yarısında Basra'da, yaklaşık bir asır sonra da Kûfe'de başlamıştır. Basra'da yetişen dilcilerden ders alan Kûfeli âlimler, Kûfe'ye döndüklerinde dil bilgisi alanında eserler vermiş ve burada büyük âlimlerin yetişmesine vesile olmuşlardır. Basra'daki çalışmaların Kûfe'de de başlamasına öncülük eden âlimlerden birisi de Ebû Ca'fer er-Ruâsî (ö. 170-193/787-809 ?) dir. Bu araştırmamızda, Ebû Câ'fer er-Ruâsî'nin hayatı, ilmî kişiliği, nahiv ilmindeki yeri konu edinmiş ve onun görüşlerine yer verilmiştir. Tabâkât kitaplarında kendisinden "Kûfe ehlinin üstadı, Kisâî (ö.189/805) ve Ferrâ (ö. 207/822)'nın hocası" olarak bahsedilen er-Ruâsî, Kûfe'de *Kitâbü'l-faysal* adında ilk nahiv kitabını yazan kişi olarak bilinmektedir. Ebû Ca'fer er-Ruâsî'nin, bu eseri ile hem Kûfe'de gramer ilmi ile ilgili çalışmaların temelini attığı hem de yeni bir ekolün kurulmasına zemin hazırladığı anlaşılmaktadır. Modern dilbilimcilerin çoğu er-Ruâsî'nin Kûfe dil ekolünün kurucusu olduğu konusunda hem fikirdirler. Fakat Mehdî el-Mahzûmî ve Şevkî Dayf gibi bazı dilciler onun, sözü edilen ekolün ilk kurucusu olmadığını iddia etmektedirler. Bunlar iddialarını, nahiv kaynaklarında er-Ruâsî'ye ait pek fazla görüşün bulunmamasına ve bazı âlimler tarafından onun ilmî seviyesine ilişkin yapılan olumsuz eleştirilere dayandırmaktadırlar. Dolayısıyla Arap dili gramerinin iki önemli mektebinden biri olan Kûfiyyûn'un ilk olarak kim tarafından kurulduğu konusunun çağdaş dilciler arasında ihtilafı olduğu görülmektedir. Çalışmamız, hakkında müstakil bir araştırmaya rastlayamadığımız er-Ruâsî gibi önemli bir şahsiyeti konu edinmesi, onun görüşlerinin Kûfe dil ekolünün nahiv anlayışının temelini yansıttığını ortaya koyması, söz konusu ekolün kiminle başladığı meselesine temas edip mevzuya ışık tutmayı amaçlaması ve Arap gramerinde öne çıkmış bir ismin; er-Ruâsî'nin daha geniş akademik çalışmalarda ele alınması için bir fikir vermesi bakımından önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Arap Dili, Nahiv, Kûfe Ekolü, Ebû Ca'fer er-Ruâsî, Kitâbü'l-faysal.

Abu Ja'far al-Ruâsî and His Place in Arabic Language Grammar

Abstract

Following the establishment of Islam, the interaction between the Arabs and other societies became stronger due to the increasing number of conquests and numerous conversion of other nations to Islam. As a result of the strengthened interaction, some disadvantageous distortions in the Arabic language was recorded. The situation, which is expressed by the concept of language mistakes in the literature, started from the Prophet's era and continued to increase in the subsequent generation. Verbal corrections were initially put forward to set aright these linguistic errors which first appeared in i'rab. However, later on, the need arose for a systematic study to be initiated to

preserve the originality of Moroccan Arabic and to determine the rules of grammar. The first comprehensive studies for the determination of grammatical rules started in Basra in the second half of the first century and about a century later in Kufa. Scholars of Kufa, who took lessons from the linguists trained in Basra, produced works in the field of grammar when they returned to Kufa and were instrumental in the training of great scholars there. One of the scholars from Basra who pioneered the beginning of the studies of Arabic grammar in Kufa was Abû Ja'far al-Ruâsî (d. 170-193/787-809?). He is mentioned as "the master of the people of Kufa, the teacher of Kisâ'î (d.189/805) and al-Farâ' (d. 207/822)" in the books of Tabâqât, and he is known as the author of the first book of grammar in Kufa called Kitâb al-faysal. With this work, Abu Ja'far al-Ruâsî both laid the foundation of grammatical studies in Kufa and paved the way for the establishment of a new school of thought. Therefore, al-Ruâsî established the school of Kufa with the knowledge and experience he gained from Basra and presented a new perspective on language studies. Modern linguists also agree that al-Ruâsî is the founder of the Kûfah linguistic school. However, some linguists such as Mahdî al-Mahzûmî and Shawqî Dayf claim the opposite. They base their claims on the fact that there are not many opinions about al-Ruâsî in the grammatical sources and the negative criticisms made by some scholars about his scholarly level. In this study, the life, scholarly personality, and place in the science of grammar of Abû Ja'far al-Ruâsî, one of the founders of the Kûfiyyûn school, which is one of the two important schools of Arabic grammar, are discussed and his views are included. The study is important in terms of shedding light on who the language school of Kufa really started with and giving an idea for the consideration of al-Ruâsî, about whom no independent research has been found, in wider academic studies.

Keywords: Arabic Language, Nahiv, Kufa School, Abu Ja'far ar-Ruâsî, Kitâbü'l-Faisal.

Extended Abstract

The first comprehensive studies on the rules of grammar began in Basra in the second half of the first century of Hijri I and in Kufa about a century later. One of the pioneers of grammatical research in Kufa was Abû Ja'far al-Ruâsî (d. 170-193/787-809?). In this study, Abû Ja'far al-Ruâsî's life, his scholarly personality, and his place in the science of grammar are discussed and his views are included. It is understood that al-Ruâsî, about whose life very little information is given in the sources, was a pious person who did not value the world, who was pious, who avoided the worldly things, who consulted in worldly affairs, and who was a righteous person. There is no record of al-Ruâsî's date of death in the sources that give his biography. However, Yaqût al-Hamâwî (d. 626/1229) and Ibn al-Qîftî (d. 646/1248) state that he lived until the reign of the Abbasid caliph al-Khârûn al-Rashîd (d. 193/809) (786-809/1384-1406). Accordingly, it can be said that Abû Ja'far al-Ruâsî died between 70 AH and 193/690-809 AH. Abû Ja'far al-Ruâsî received his grammar education from the scholars in Basra. Sources mention two important names that he benefited from. One of them is Isa b. 'Umar al-Saqafî (d. 149/766), and the other is Abû 'Amr b. 'Ālā (d. 154/771). It is understood that Abû Ja'far al-Ruâsî, who completed his education in Basra and returned to Kufa, trained many students here. As a matter of fact, the fact that he is described as "the master of Kufa" points to this. Biographical sources mention two important students of al-Ruâsî. One of them is al-Kisâ'î (d. 189/805) and the other is al-Farâ' (d. 207/822). Al-Ruâsî, who is mentioned as "the master of the people of Kufa and the teacher of al-Kisâ'î and al-Farâ'ā," is known as the author of the first book on grammar in Kufa, Kitâb al-faisal. In most sources, Kitâb al-faysal is attributed to al-Ruâsî. This is important in terms of showing the authenticity and fame of the attribution of this work. Kitâb al-faisal remained in circulation until about two centuries after al-Ruâsî. According to our research, no record of the book in print or in manuscript has been found. Therefore, we cannot provide any information about its content in this study. However, it is known that Kitâb al-faysal was an

important source that was considered valuable by the people of Kufa and used for the solution of difficult grammatical issues. With this work, Abū Ja'far al-Ru'āsī both laid the foundation for grammatical studies in Kufa and paved the way for the establishment of a new school. Most modern linguists agree that al-Ru'āsī was the founder of the linguistic school of Kufa. However, some linguists, such as Maḥdī al-Maḥzūmī and Shawqī Dayf, claim that he was not the first founder of the school. They base their claims on the fact that there are not many opinions about al-Ru'āsī in the grammatical sources and the negative criticisms made by some scholars about his scholarly level. Therefore, the issue of who first founded the Qūfiyyūn, one of the two important schools of Arabic grammar, is disputed among contemporary linguists. However, the fact that Khalil b. Aḥmad wanted to study his book and that Sibawayhi and Ahfesh al-Awsat (d. 215/830 [?]) included his views in their books reveals that al-Ru'āsī was a grammar scholar who was accepted by the most important figures of the Basra linguistic school. This shows that claims about al-Ru'āsī should be approached with caution. During the course of this research, it has been observed that there are very few references to Abū Ja'far al-Ru'āsī's views in the sources. This can be attributed to the fact that his works did not reach the later periods. The views we have identified in our study, on the other hand, have been observed to be in parallel with the understanding of grammar, the way of looking at the issues, and the principles of the school of Qūfah. When al-Ru'āsī's aforementioned views are carefully analyzed, it is understood that they are based on sema' and syllogism, but they are also based on narrations that can be characterized as rare and shazified. The fact that al-Ru'āsī remained isolated in his opinions points to this. Our study is important in that it deals with such an important figure as al-Ru'āsī, about whom we have not come across an independent study, it reveals that his views reflect the basis of the grammatical understanding of the language school of Kufa, it aims to shed light on the issue by touching upon the issue of with whom the said school started, and it gives an idea for a prominent name in Arabic grammar; al-Ru'āsī to be addressed in wider academic studies. We believe that this study fills a gap, albeit a small one, in terms of dealing with al-Ru'āsī, the founder of the Kūfiyyūn. However, we believe that it will make a great contribution if the books attributed to him, especially al-Faysal, can be researched in more detail in domestic and foreign manuscript libraries and brought to light.

Giriş

Arapça, nesilden nesile aktararak yaşatılan dillerden idi. Araplar, kendi dillerindeki kelimeleri, cümleleri, kalıp ifadeler ile söyleyiş tarzını önceki kuşaklardan duyarak ve görerek öğreniyordu. Fasih Arapça bu yolla muhafaza edilip sonraki nesillere aktarılıyordu. İslâmiyet'in doğuşu, yayılması ve fetihlerin çoğalması beraber İslâm toplumuna başkaları da eklendi. Araplar, diğer toplumlarla daha çok münasebet kurdular ve aralarındaki ilişkiler daha da güçlendi. Bu durum öteden beri orijinal olarak kullanıla gelen fasih Arapça'nın bozulmaya (lahn) başlamasına neden oldu. Kureyş dışında hemen hemen her kabile, dildeki bu tahrifattan nasibini aldı. Kureyş kabilesi ise Arap olmayan toplumlardan uzak bir konumda bulunduğu için söz konusu bu dilsel problemlerden etkilenmemişti.¹

Ebü't-Tayyib el-Lugavî'nin (ö. 351/962) belirttiğine göre, lahn problemi Hz. Peygamber (s.a.v) döneminde ortaya çıkmaya başlamış² ve ilk olarak i'rabta baş göstermiştir.³ Hz. Peygamber, bu duruma şahit olduğunda hemen müdahale etmiş ve dildeki orijinalliğin korunması hususundaki hassasiyetini ortaya koymuştur. Nitekim Ebû Derdâ'nın (r.a) rivayet ettiği bir hadis-i şerife göre, "Resûlüllah (s.a.v), i'rab hatası yapan bir adamı işitince, *أُرْشِدُوا أَخَاكُمْ / Kardeşinizin hatasını düzeltin.*"⁴ şeklinde uyarıda bulunmuştur. Fakat yapılan uyarı ve düzeltmelerin, dilsel hataların önüne geçemediği ve bu olumsuz durumun sahabe döneminde de devam ettiği anlaşılmaktadır. Ancak sahabe-i kiram da fasih Arapça'da görülen hatalara tepkisiz kalmamış ve Hz. Peygamber ile aynı tavrı takınarak dilde oluşan yanlışlıkların giderilmesi için büyük bir çaba sarfetmişlerdir. Zira Hz. Ömer'in (r.a), bir mektupta i'rab hatası yapan bir kâtip için Ebû Musa el-Eş'arî'ye "Kâtibine bir kamçı vur ve maaşını bir sene ertele" diye uyarıda bulunması,⁵ sahabenin fasih Arapça'nın muhafazasında ne kadar hassas olduklarını göstermektedir.

Gerek Hz. Peygamber (s.a.v) dönemi gerekse de sahabe döneminde dildeki bozulmalardan dolayı bir rahatsızlık duyulduğu ve Arapça'nın korunmasına dair bir hassasiyetin mevcut olduğu açıktır. Ancak bu dönemlerde meydana gelen hataların önüne geçmek için henüz sistemli bir çalışmanın başlamadığı ve okuma ve yazmada yapılan hataların yalnızca sözlü olarak düzeltildiği anlaşılmaktadır.⁶ Fakat dildeki bozulmalar zamanla artıp Kur'ân-ı Kerim'in tilavetine de sirayet edince lahn probleminin sistemli bir biçimde çözüme kavuşturma ihtiyacı hâsıl oldu. Nihayet, Arap dilini hatadan korumak ve Arap olmayanlara Arapça'yı öğretmek amacıyla gramer kurallarının

¹ bk. Ebû Bekr Muhammed b. Hasan ez-Zübeydî, *Tabakâtü'n-nahviyyîn ve'l-luğaviyyîn* (Mısır: Dâru'l-Me'ârif, ts.), 11; bk. Abdurrahman b. Muhammed İbn Haldûn, *Târîhu İbn Haldûn (el-Mukaddime)*, thk. Âdil b. Sa'd (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2010), 1/476-477.

² Abdulvâhid b. Ali Ebü't-Tayyib el-Luğavî, *Merâtibü'n-nahviyyîn* (Beyrut: el-Mektebetü'l-'Asriyye, 2009), 19.

³ Ebü't-Tayyib el-Luğavî, *Merâtibü'n-nahviyyîn*, 19.

⁴ Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh el-Hâkim en-Nîsâbü'rî, *el-Müstedrak 'alâ's-Sahihayn* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1411/1990), 2/477 (No: 3643)

⁵ Ebü't-Tayyib el-Luğavî, *Merâtibü'n-nahviyyîn*, 19.

⁶ Şahabettin Ergüven, "Arap Dilinde Lahn'ın Ortaya Çıkışı ve İlk Görüntüleri", *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6/11 (2007), 156.

tespit edilmesiyle ilgili ilk adımlar atıldı. Netice itibarıyla, nahiv ilminin temelleri ilk olarak Hz. Ali'nin (r.a) önerisi ile Ebû'l-Esved ed-Düelî (ö. 69/688) tarafından yavaş yavaş atılmaya başlandı.⁷

Nahiv kurallarının tespitine yönelik ilk kapsamlı çalışmalar hicrî I. yüzyılın ikinci yarısında Basra'da başladı.⁸ 'Anbesetü'l-Fîl (ö. 100/718), İsa b. Ömer es-Sekafî (ö. 149/ 766), Ebû 'Amr b. 'Alâ (ö. 154/771) ve el-Halil b. Ahmed (ö. 175/791) gibi Arap dilinde temâyüz etmiş birçok âlimin yetiştiği Basra, uzun bir dönem bu çalışmaların ana merkezi oldu.⁹

Basra ile Kûfe arasında sıkı bir ilişki bulunması nedeniyle buradaki âlimler, Basra'daki nahiv çalışmalarından ve oradaki âlimlerden istifade etme imkânı buldu ve bu çalışmaların Kûfe'ye de taşınmasına vesile oldular.¹⁰ Bu âlimlerden birisi de Ebû Ca'fer er-Ruâsî'dir. Basralı İsa b. Ömer es-Sekafî ve Ebû 'Amr b. 'Alâ'dan ilim alan er-Ruâsî, daha sonra Kûfe'ye dönmüş ve gramer çalışmalarının burada da devam etmesini sağlamıştır. Fakat o, Basra'lı âlimlerden farklı bir yol izlemiş ve yeni bir ekolün (Kûfiyyûn) oluşmasına öncülük etmiştir. Nitekim biyografi kaynaklarının verdiği bilgilerden onun, Kûfe dil ekolünün kurucusu olduğu anlaşılmaktadır.¹¹

Tabakat kitaplarında kendisinden "Kisâi ve Ferrâ'nın hocası, Kûfe ehlinin üstadı ve Kûfe'de ilk gramer kitabı yazan kişi" şeklinde bahsedilen er-Ruâsî'nin, büyük bir nahiv âlimi olduğu ve bu alanda önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir. Bu çalışmamızda, er-Ruâsî'nin hayatı, ilmî kişiliği, nahiv ilmindeki yeri anlatılmaya çalışılacak ve bazı görüşlerine yer verilecektir. Araştırmamızın amacı; Arap gramerinin öncülerinden olan önemli bir ismi anlatmak, onun Kûfe dil ekolünün kurucusu olup olmadığı hususunu açıklığa kavuşturmak ve bazı görüşlerini zikrederek nahiv anlayışı bakımından nerede durduğunu tesbit etmektir.

1. Ebû Ca'fer er-Ruâsî'nin Hayatı

Adı kaynaklarda Muhammed b. Ebî Sâre, Muhammed b. Sâre veya Muhamed b. el-Hasen b. Sâre olarak geçmektedir.¹² Fîrûzâbâdî (ö. 817/1415) *el-Bülğâ fi terâcimi e'immeti'n-nahv ve'l-luğa* adlı eserinde onun ismini "Hâzım" olarak zikretmektedir.¹³ Künyesi Ebû Ca'fer, lakabı er-Ruâsî'dir. Biyografisini veren kaynaklara göre başı büyük olduğu için böyle tesmiye olunmuştur.¹⁴ Ebû Hayyân

⁷ bk. Ebû't-Tayyîb el-Luğavî, *Merâtibü'n-nahviyyîn*, 20; Ebû'l-Ferec Muhammed b. Ebî Ya'kub İbn Nedîm, *el-Fihrist* (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, ts.), 59-62; Ebû'l-Berekât Kemâlüddin Abdurrahman b. Muhammed el-Enbârî, *Nüzhetü'l-elibbâ fi tabakâti'l-üdebâ* (Ürdün: Mektebetü'l-Menâr, 1985), 18-22; ez-Zübeydî, *Tabakâtü'n-nahviyyîn*, 11.

⁸ Hulusi Kılıç, "Kûfiyyûn", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 26/345-346.

⁹ Mehdi el-Mahzûmî, *Medresetü'l-Kûfe ve menhecuhâ fi dirâseti'l-luğa ve'n-nahvi* (Mısır: Mektebetü Mustafa el-Bâbî el-Halebî, 1958), 65.

¹⁰ bk. Mahzûmî, *Medresetü'l-Kûfe*, 65.

¹¹ bk. Ebû't-Tayyîb el-Luğavî, *Merâtibü'n-nahviyyîn*, 39; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist*, 71; Kemâlüddin el-Enbârî, *Nüzhetü'l-elibbâ fi tabakâti'l-üdebâ*, 50-51; Ebû Abdillâh Şihâbüddîn Yâkût b. Abdillâh el-Hamevî er-Rûmî, *Mü'cemü'l-üdebâ* (Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1993), 6/2486-7; İbnü'l-Kıftî, *İnbâhü'r-ruvât*, 4/105-109; Mecdüddîn Muhammed b. Yakub el-Fîrûzâbâdî, *el-Bülğâ fi terâcimi e'immeti'n-nahvi ve'l-luğa* (b.y., Dâru Sa'deddîn, 2000), 105; Ebû'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed es-Süyûtî, *Büçyetü'l-vü'ât* (b.y., y.y., ts.), 82-83; Zübeydî, *Tabakâtü'n-nahviyyîn ve'l-luğaviyyîn*, 125.

¹² İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist*, 1/71; İbnü'l-Enbârî, *Nüzhetü'l-elibbâ*, 50; Yâkût el-Hamevî, *Mü'cemü'l-üdebâ*, 6/2486; Suyûtî, *Büçyetü'l-vü'ât* (b.y., y.y., ts.), 109.

¹³ Fîrûzâbâdî, *el-Bülğâ fi terâcimi e'immeti'n-nahvi ve'l-luğa*, 105.

¹⁴ İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist*, 71; Kemâlüddin el-Enbârî, *Nüzhetü'l-elibbâ*, 50; Yâkût el-Hamevî, *Mü'cemü'l-üdebâ*, 2486; Süyûtî, *Büçyetü'l-vü'ât*, 109.

el-Endelüsî (ö.745/1344) ise *Tezkiretü'n-nuhât*'da, Ebû Ca'fer'in çok yemek yemeleriyle ünlü olan ve bu nedenle Revâs diye adlandırılan bir kabileye mensup olduğu için bu lakapla anıldığını nakletmektedir.¹⁵ Ayrıca Nil'de¹⁶ ikâmet ettiği için "en-Nîlî" nisbesiyle de anılmıştır.¹⁷ Tabakât kitaplarında kendisinden "Kûfe ehli âlimi" olarak bahsedilmiştir. Bu da Ebû Ca'fer er-Ruâsî'nin Kûfeli olduğunu göstermektedir.¹⁸

Brockelmann (1868-1956), Sarf ilminin kurucusu olarak kabul edilen Muâz b. Herrâ'nın (ö. 187/803) er-Ruâsî'nin dayısı olduğunu söylemişse de¹⁹ çoğu kaynakta onun amcası olduğu belirtilmiştir.²⁰

Kaynaklarda hayatı hakkında çok az bilgiye yer verilen er-Ruâsî'nin dünyaya değer vermeyen, kanaâtkar, mâlâyâni şeylerden sakınan, dünyevî işlerinde istişare eden ve Allah'ın rızasına uygun şekilde hareket eden sâlih bir kimse olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim bir gün er-Ruâsî, "Nîl'de ticaret yapıyorum, oradan bir ev alayım mı?" diye soran Ebû Ca'fer b. Ali'ye şöyle cevap vermiştir: "Sana faydası olan şeyleri al. Hayra kapı açan nice uzletler vardır. Seni ilgilendiren şeylere yönel. Seni ilgilendirmeyen/malâyani şeylerden ise uzak dur."²¹ Ferrâ er-Ruâsî ile yaşadığı bir anısını şöyle anlatmaktadır: "Bir gün Mekke'ye giderken Kûfe'den geçtim. Arkadaşıma "Ebû Ca'fer'e uğarayalım mı?" dedim. O sıralar, onun Kisâi için rahmet dilemediğini duyardık. Çok erken vakitte ziyaretine gittik. Gittiğimizde ezan okuyordu ve "الصَّلَاةَ خَيْرٌ مِنَ النَّوْمِ" cümlesindeki "salat" kelimesini mansup olarak okuyordu. Kendisine bunun nedenini sordüğümüzda, iğrâ üslûbu²² üzere böyle okuduğunu söyledi. Ardından bir konu açtık ve "Kisâi, bu konu hakkında şöyle diyor" dediğimde "evet, Allah ona rahmet etsin" dedi. Bunun üzerine ben "biz senin Kisâi'ye rahmet dilemediğini duymuştuk" dedim. O da anlatmaya başladı: "Önceden öyleydi. (Fakat) onu rüyamda güzel bir hâl üzere gördüm. Sebebini sordüğümde ise şöyle dedi: Kur'ân ile (bu güzel makama eriştim)."²³

er-Ruâsî'ye ait şu kaside, onun ahlâkını ve zühd üzere olan yaşantısını yansıtmak bakımından güzel bir örnektir:

عَنِ الدُّنْيَا لَعَلَّكَ تَهْتَدِينَا	أَلَا يَا نَفْسُ هَلْ لَكَ فِي صِيَامٍ
لَعَلَّكَ عِنْدَهُ تَسْتَبِيرِينَا	يَكُونُ الْفِطْرُ وَقْتَ الْمَوْتِ مِنْهَا
لَعَلَّكَ فِي الْجَنَانِ تُخَلِّدِينَا	أَجِيبْنِي هُدَيْتِ وَأَسْعِفِينِي

¹⁵ Ebû Hayyân Muhammed b. Yusuf el-Endelüsî, *Tezkiretü'n-nuhât* (Beyrut: Mü'essesetu'r-Risâle, 1986), 590.

¹⁶ Kûfe'de küçük bir kasaba. (Yâkût el-Hamevî er-Rûmî, *Mü'cemü'l-büldân* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2011), 5/385.

¹⁷ İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist*, 71.

¹⁸ Ebû Tayyib el-Luğavî, *Merâtibü'n-nahviyyîn*, 39; Fîrûzâbâdî, *el-Bülğa*, 105; ez-Zübeydî, *Tabakâtü'n-nahviyyîn*, 125.

¹⁹ Carl Brockelmann, *Târihü'l-Edebî'l-Arabî*, çev. Abdulhalim en-Naccâr (Kâhire: Dâru'l-Me'ârif, ts.), 2/197.

²⁰ bk. Yakût el-Hamevî, *Mü'cemü'l-üdebâ*, 2486; Kemâlüddîn el-Enbârî, *Nüzhetu'l-elibbâ*, 50; Süyûtî, *Buğyetü'l-vü'ât*, 82.

²¹ Yâkût el-Hamevî, *Mü'cemü'l-üdebâ*, 2487.

²² İğrâ: muhabatı iyi bir işe teşvik etmeyi ifade eden hafzedilmiş bir fiilin mefulun bihi olarak mansûb şekilde zikredilmesidir. bk. Celâlüddîn Abdurrahman es-Süyûtî, *Hem'ü'l-hevâmi' fi şerhi Cem'il-cevâmi'*, thk. Abdulhamid Hindâvî (Mısır: el-Mektebetu't-Tevfikiyye, t.s.), 2/26.

²³ Cemâleddin Ebü'l-Hasan Ali b. Yusuf el-Kiftî, *İnbâhü'r-ruvât 'alâ enbâhi'n-nuhât* (Kâhire: Dâru'l-Fikri'l-Arabî, 1982), 4/105.

*Ey nefis! Dünya'dan (uzaklaşma) orucu tutmaz mısın, hidayete erersin belki; iftar ölüm vaktinde olur, o anda müjdeye nail olursun belki. Bana icabet et ki hidayete eresin, ebediyen cennette kalırsın belki.*²⁴

Ferrâ, er-Ruâsî hakkında şöyle demiştir: “Basra’ya iki defa gitti ve Kûfe’de çok kalmadı. Bu yüzden insanlar ondan çok az ilim alabildi.”²⁵

er-Ruâsî’nin biyografisini veren kaynaklarda vefât tarihi ile ilgili herhangi bir kayda rastlanılmamıştır. Ancak Yakût el-Hamevî (ö. 626/1229) ve İbnü’l-Kıftî (ö. 646/1248) onun Abbâsî haliferinden Hârûnürreşîd (ö. 193/809) dönemine (786-809/1384-1406) kadar yaşadığını zikretmektedirler.²⁶ Buna göre, Ebû Ca’fer er-Ruâsî’nin hicrî 70-193/690-809 yılları arasında vefât ettiği söylenebilir.

2. Ebû C’fer er-Ruâsî’nin İlmî Kişiliği

Ebû Ca’fer er-Ruâsî, Arap gramerinin tanınmış simalarından ders almış,²⁷ yine bu alanda isim yapmış önemli ilim adamlarının yetişmesine katkı sunmuş²⁸ ve eserler vermiştir. Bütün bunlar; er-Ruâsî’nin, nahivci kimliğiyle temâyüz eden bir âlim olduğunu göstermektedir.

2.1. Hocaları

Ebû Ca’fer er-Ruâsî, nahiv eğitimini Basra’daki önemli ilim adamlarından almıştır. Kaynaklarda onun istifade ettiği iki önemli isimden bahsedilmektedir. Bunlardan biri İsa b. Ömer es-Sekafî (ö. 149/766), diğeri ise Ebû ‘Amr b. Âlâ (ö. 154/771)’dir.²⁹

2.1.1. İsa b. Ömer es-Sekafî (ö. 149/766)

Künyesi Ebû Ömer olan es-Sekafî Basralı olup Basra Nahiv Ekolünün ilk temsilcileridir. Halil b. Ahmed’in (ö. 175/791) hocası olmasının yanı sıra er-Ruâsî de ondan ders almıştır.³⁰ Nahiv ilmine dair çok sayıda eser yazdığı rivayet edilmektedir. Kaynaklarda *Kitâbü’l-câmi’* ve *Kitâbü’l-mükemmel* (yahut *el-İkmâl*) adında iki eseri zikredilmektedir. Fakat bu kitaplar kaybolmuş ve günümüze ulaşmamıştır.³¹

2.1.2. Ebû ‘Amr b. Âlâ

Adı Zebbân olan Ebû ‘Amr b. el-Alâ’nın yedi kıraat imamından biri olduğu bilinmektedir. Yunus b. Habîb (ö. 182/798)’in hocasıdır ve er-Ruâsî de ondan ders almıştır.³² Asma’î (ö. 216/831) ve el-Halil b. Ahmed onun şöyle dediğini rivayet etmektedirler: “İrak’ta birçok kişinin zındık olması Arap

²⁴ Yâkût el-Hamevî, *Mü’cemü’l-üdebâ*, 2487; Süyûtî, *Büğyetü’l-vüât*, 83.

²⁵ Yâkût el-Hamevî, *Mü’cemü’l-üdebâ*, 2487.

²⁶ Yâkût el-Hamevî, *Mü’cemü’l-üdebâ*, 2486; İbnü’l-Kıftî, *İnbâhü’r-ruvât*, 4/108.

²⁷ Fîruzâbâdî, *el-Bülğâ*, 105; Süyûtî, *Büğyetü’l-vü’ât*, 83; Zübeydî, *Tabakât*, 125.

²⁸ İbnü’n-Nedîm, *el-Fihrist*, 71; Kemâlüddîn el-Enbârî, *Nüzhetu’l-elibbâ*, 50; Yâkût el-Hamevî, *Mü’cemü’l-üdebâ*, 2486; Zülfikar Tüccar, “Ferrâ, Yahyâ b. Ziyâd”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 12/406-408.

²⁹ bk. Fîruzâbâdî, *el-Bülğâ*, 105; Süyûtî, *Büğyetü’l-vü’ât*, 83; Zübeydî, *Tabakât*, 125; Ebû’t-Tayyib el-Lugavî, *Merâtibü’n-nahviyyîn*, 39.

³⁰ Fîruzâbâdî, *el-Bülğâ*, 105; Süyûtî, *Büğyetü’l-vü’ât*, 83; Zübeydî, *Tabakât*, 125.

³¹ İbnü’n-Nedîm, *el-Fihrist*, 47; Hüseyin Tural, “İsa b. Ömer es-Sekafî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 22/485.

³² Ebû’t-Tayyib el-Lugavî, *Merâtibü’n-nahviyyîn*, 39.

dilini bilmemelerinden kaynaklanmaktadır.” *Kitâbu mersûmî'l-mushaf, Şerhu dîvânî'l-hırnik ve Takyîdü'l-emsile* eserlerinden bazılarıdır.³³

2.2. Talebeleri

Basra'daki eğitimini tamamlayıp Kûfe'ye dönen Ebû Ca'fer er-Ruâsî'nin, burada birçok öğrenci yetiştirdiği anlaşılmaktadır. Nitekim onun “Kûfe'nin üstadı” şeklinde tavsif edilmiş olması buna işaret etmektedir.³⁴ Biyografi kaynaklarında er-Ruâsî'nin iki önemli talebesi zikredilmektedir. Bunlardan biri Kisâî (ö. 189/805), diğeri ise Ferrâ (ö. 207/822)'dir.³⁵

2.2.1. Ali b. Hamza Kisâî

Künyesi Ebü'l-Hasen olan Kisâî, yedi kıraat imamından biridir. Halil b. Ahmed'in tavsiyesi üzere Hicâz, Necid ve Tihâme kabilelerine gitmiş ve onlardan Nahiv ilmini en fasih şekilde öğrenmiştir. Basra'ya döndüğünde Yunus b. Habîb'in yerini almıştır. Hârûnürreşîd ve onun oğulları Emîn ve Memûn'nun eğitimi ile ilgilenmiştir.³⁶ Eserlerinden bazıları şunlardır: *Mâ telhanü fhi'l-âmmе, Eş'ârü'l-mu'âyât ve tarâ'ikuhâ, Muhtasar fi'n-nahv*.³⁷

2.2.2. Yahya b. Ziyâd Ferrâ

Künyesi Ebû Zekeriyya olan Ferrâ, Basra'da Arap dili ve çeşitli ilimlerdeki eğitimini tamamlayıp Kûfe'ye gitmiş ve orada er-Ruâsî'nin *Kitâbü'l-faysal*'ını okumuştur. Hocası er-Ruâsî'nin tavsiyesiyle Bağdat'a gitmiş ve orada Kisâî'nin en gözde talebelerinden olmuştur. Ferrâ çok eser kaleme almıştır. Bazıları şöyledir: *Me'âni'l-Kur'ân, el-Eyyâm ve'l-leyâlî (ve's-şühûr), el-Müzekker ve'l-mü'ennes*.³⁸

2.3. Eserleri

Kûfe ekolüne mensup âlimler arasında nahiv ilmine dair ilk eser yazan kişi er-Ruâsî'dir.³⁹ Kemâlüddîn Enbârî (ö. 577/1181) *Nüzhëtü'l-elibbâ*'da onun birçok eser kaleme aldığı kaydetmektedir.⁴⁰ Kaynaklarda ona nispet edilen eserler şu şekildedir:⁴¹

1- *el-Faysal/el-Fasl*

2- *Me'âni'l-Kur'ân*

³³ İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist*, 33-34; Kemâlüddîn el-Enbârî, *Nüzhëtü'l-elibbâ*, 30-35; Tayyar Altıkulaç, “Ebû Amr b. Alâ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10/94-96.

³⁴ Ebû't-Tayyib el-Lugavî, *Merâtibü'n-nahviyyîn*, 39; İbnü'l-Kıfî, *İnbâhü'r-ruvât*, 4/105; Firuzabadi, *el-Bulğa*, 105.

³⁵ bk. İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist*, 71; Kemâlüddîn el-Enbârî, *Nüzhëtü'l-elibbâ*, 50; Yâkût el-Hamevî, *Mü'cemü'l-üdebâ*, 2486; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist*, 71; Kemâlüddîn el-Enbârî, *Nüzhëtü'l-elibbâ*, 50; Yâkût el-Hamevî, *Mü'cemü'l-üdebâ*, 2486; Tüccar, “Ferrâ, Yahyâ b. Ziyâd”, 12/406-408.

³⁶ Tayyar Altıkulaç, “Kisâî, Ali b. Hamza”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 26/69-70.

³⁷ bk. İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist*, 71; Kemâlüddîn el-Enbârî, *Nüzhëtü'l-elibbâ*, 50; Yâkût el-Hamevî, *Mü'cemü'l-üdebâ*, 2486.

³⁸ İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist*, 71; Kemâlüddîn el-Enbârî, *Nüzhëtü'l-elibbâ*, 50; Yâkût el-Hamevî, *Mü'cemü'l-üdebâ*, 2486; Tüccar, “Ferrâ, Yahyâ b. Ziyâd”, 12/406-408.

³⁹ İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist*, 71; Kemâlüddîn el-Enbârî, *Nüzhëtü'l-elibbâ*, 50; Süyûtî, *Buğyetü'l-vü'ât*, 82.

⁴⁰ Kemâlüddîn el-Enbârî, *Nüzhëtü'l-elibbâ*, 51.

⁴¹ İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist*, 71; Kemâlüddîn el-Enbârî, *Nüzhëtü'l-elibbâ*, 51; Yâkût el-Hamevî, *Mü'cemü'l-Üdebâ*, 2488; Fîrûzâbâdî, *el-Bulğa*, 105; Süyûtî, *Buğyetü'l-vü'ât*, 83; Zübeydî, *Tabakât*, 125.

3- *et-Tasğîr*

4- *el-Vakfu ve'l-ibtidâ el-kebîr*

5- *el-Vakfu ve'l-ibtidâ es-sağîr*

6- *el-Cem'u ve'l-ifrâd*

Ayrıca Abdul'âl Sâlim Mükram, er-Ruâsî'nin sadece Ebû Hilâl el-'Askerî'nin (ö. 400/1009) bahsettiği ve *Şerhü'l-fasîh*'inde atıfta bulunduğu *Kitâbü'n-nevâdir* adında bir eseri daha olduğunu söylemektedir.⁴²

2.3.1. Ebû Ca'fer er-Ruâsî'nin Kitâbü'l-faysal İsimli Eseri

Çoğu kaynakta *Kitâbü'l-faysal*, er-Ruâsî'ye nisbet edilmiştir.⁴³ Bu da söz konusu eserin nisbetindeki mevsûkiyeti ve şöhretini göstermek bakımından önem arz etmektedir. *Kitâbü'l-faysal*, yazıldıktan sonra uzun bir dönem varlığını koruduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Yâkût el-Hamevî'nin (ö. 626/1229) *Mü'cemü'l-üdebâ*'da Muhammed b. İshak'ın⁴⁴ h. 377 tarihinde yazdığı bir eserde şöyle dediğini nakletmektedir: “*er-Ruâsî'nin Kitâbü'l-faysal diye bir kitabı vardır. Birçok kişi bunu rivayet etmiştir. Bu kitap günümüzde de mevcuttur.*”⁴⁵ Bu da, *Kitâbü'l-faysal*'ın er-Ruâsî'den yaklaşık iki asır sonrasına kadar tedâvülde olduğunu göstermektedir.

Yaptığımız araştırmaya göre bahse konu kitabın matbu veya mahtut olarak herhangi bir kaydına ulaşılamamıştır. Dolayısıyla bu çalışmamızda, onun içeriği hakkında bir bilgi verilememektedir. Ancak *Kitâbü'l-faysal*'ın Kûfe ehlince değerli kabul edilen ve müşkil nahiv meselelerin çözümü için başvurulmuş önemli bir kaynak olduğu bilinmektedir.⁴⁶ Zira Kisâî'nin “*Hamza b. Habîb ez-Zeyyât'tan (ö. 156/773) ders alırken cevabını bilmediğim konularda Kûfe ehlinin el-Faysal adındaki çalışmasına müracaat ederdim*”⁴⁷ sözü buna işaret etmektedir.

2.4. Ebû Ca'fer er-Ruâsî'nin Arap Gramerindeki Yeri

İsa b. Ömer es-Sekafî ve Ebû 'Amr b. 'Alâ gibi âlimlerden ders alarak yetişen ve Kisâî ve Ferrâ gibi Arap Dili alanında haklı bir üne kavuşmuş olan şahsiyetlerin yetişmesinde katkı sunan er-Ruâsî'nin, nahiv ilminde önemli bir isim olduğu anlaşılmaktadır. Biyografisini veren kaynaklarda “Kûfe ehlinin âlimi, Kûfe nahvinin bilgini, Arap dilinde Kûfe ehlinin hocası” olarak nitelenmiştir.⁴⁸ Kisâî onun hakkında şöyle demektedir: “*Kûfe'de Ebû Ca'fer er-Ruâsî'den daha nahvi daha iyi bilen birini bilmiyorum. Meseleleri alır, değiştirirdim. Onları er-Ruâsî'den daha iyi düzelten olmazdı.*”⁴⁹ Talebesi Ferrâ'ya onun nasıl biri olduğu sorulduğunda kendisini övmüş ve ondan çok az kişinin istifade etmesini

⁴² Abdul'âl Sâlim Mükram, *el-Halkatü'l-mefkûde fî tarîhi'n-nahvi'l-'Arabî* (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1993), 420.

⁴³ bk. İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist*, 71; İbnü'l-Kıftî, *İnbâhü'r-ruvât*, 4/106; Brockelmann, *Târihü'l-edebî'l-'Arabî*, 2/197.

⁴⁴ Burada zikredilen Muhammed b. İshak'ın, *el-Fihrist* kitabının sahibi ve Arap bibliyografya âlimi İbnü'n-Nedîm (ö. 385/995 [?]) olduğu muhtemeldir.

⁴⁵ Yâkût el-Hamevî, *Mü'cemü'l-üdebâ*, 6/2488.

⁴⁶ bk. Yâkût el-Hamevî, *Mü'cemü'l-üdebâ*, 6/2487.

⁴⁷ bk. Ebü'l-Kâsım Abdurrahman b. İshak ez-Zeccâcî, *Mecâlisü'l-'ulemâ* (Kuveyt: Matba'atu Hükûmeti'l-Kuveyt, 1984), 266-269.

⁴⁸ Ebü't-Tayyib el-Lugavî, *Merâtibü'n-nahviyyîn*, 39; İbnü'l-Kıftî, *İnbâhü'r-ruvât*, 4/105; Fîrûzâbdî, *el-Bulğa*, 105.

⁴⁹ İbnü'l-Kıftî, *İnbâhü'r-ruvât*, 4/105-106.

Kûfe'de az durmasına bağlamıştır.⁵⁰ Buna rağmen, Kûfe'de çoğu kişinin ondan ders aldığı belirtilmiştir.⁵¹

İbnü'n-Nedîm ve Kemâlüddîn el-Enbârî, er-Ruâsî'nin şöyle dediğini nakletmektedirler: “Halil b. Ahmed benim kitabımı talep etti. Ben de ona gönderdim ve o da okuyup kitabını yazdı.”⁵² Aynı rivayet bazı tabakât kitaplarında ise şöyle geçmektedir: “Halil b. Ahmed benim kitabımı talep etti. Ben de ona gönderdim, okudu.”⁵³ Sibeveyhi'nin *el-Kitabı*'nda “وقال الكوفي / Kûfi şöyle dedi...” şeklinde görüşlerini aktardığı kişi er-Ruâsî olduğu belirtilmektedir.⁵⁴ Aynı şekilde Ahfeş'in (ö. 215/830) *Kitabü'l-mesâil*'in sonunda “Kûfi” nisbesiyle görüşlerini zikrettiği ve ona reddiyeler yaptığı kişinin de er-Ruâsî olduğu belirtilmiştir.⁵⁵

Bütün bu rivayetler, er-Ruâsî'nin nahiv ilminde önemli bir yere sahip olduğunu göstermektedir. Kûfe nahvinin âlimi olarak anılması, onun Kûfe ekolünü temsil eden çok önemli bir isim olduğuna işaret etmektedir. Ayrıca Halil b. Ahmed'in onun kitabını mütalaa etmek istemesi ve Sibeveyhi ve Ahfeş el-Evsat (ö. 215/830 [?])'ın kitaplarında onun görüşlerine yer vermeleri er-

⁵⁰ Yâkût el-Hamevî, *Mü'cemü'l-üdebâ*, 6/2487.

⁵¹ Ebül'-Mehâsin el-Mufaddal b. Muhammed et-Tenûhî el-Ma'arrî, *Tarihü'l-ulemai'n-nahviyyin mine'l-Basriyyin ve'l-Kufiyyin ve gayruhum* (Kahire: Daru Hecr, 1992), 194.

⁵² İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist*, 71; Kemâlüddîn el-Enbârî, *Nüzhetu'l-elibbâ*, 50.

⁵³ Yâkût el-Hamevî, *Mü'cemü'l-Üdebâ*, 2486; Suyûtî, *Buğyetü'l-vü'ât*, 82. Halil b. Ahmed'in, er-Ruâsî'nin hangi kitabını talep edip okuduğu belli değildir, ancak bu rivayetin doğru olduğu varsayılırsa söz konusu kitabın nahve dair bir kitap olan *el-Faysal* olduğu kuvvetle muhtemeldir. Çünkü daha çok nahiv ilmiyle temayüz etmiş ve bu alanda bir ekol sahibi olan Halil b. Ahmed'in, kendi ekolüne muhalif Kûfe ekolünün temel kaynağı olarak kabul edilen bir kitabı görmek istemesi ihtimal dahilindedir. Burada belirsiz olan bir diğer konu ise -eğer rivayet sahih ise- Halil b. Ahmed'in er-Ruâsî'nin kitabını okuduktan sonra hangi kitabını kaleme aldığıdır. Her ne kadar akla ilk olarak onun meşhûr sözlüğü *Kitâbü'l-Ayn* gelse de bu çok uzak bir ihtimal gibi gözükmektedir. Çünkü lugatla ilgili bir çalışma yapacak olan birinin gramer kaynaklarından istifade etmesi pek makul gözükmemektedir. O halde, Halil b. Ahmed'in er-Ruâsî'nin kitabını okuduktan sonra yazdığı kitabın nahivle ilgili bir kitap olduğu söylenebilir. Kaynaklarda Halil b. Ahmed'in eserleri arasında zikredilen *el-Cümel* ve *eş-Şevâhid*'in (İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist*, 49; Yâkût el-Hamevî, *Mü'cemü'l-üdebâ*, 3/1271) nahve dair olduğu düşünüldüğünde söz konusu kitabın bunlardan biri olduğu sonucuna varılabilir. Fakat hem *el-Cümel*'in Halil b. Ahmed'e nispetinin şüpheli olması (bk. Tevfik Rüştü Topuzoğlu, “Halil b. Ahmed”, *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 15/309-312) hem de *eş-Şevâhid*'in tam olarak neyle ilgili olduğu bilinmiyor olması bu sonuca şüpheyle yaklaşılmasına neden olmaktadır. Netice itibarıyla, hangi kitaplar olduğu belli olmasa da Halil b. Ahmed'in, er-Ruâsî'nin nahivle ilgili bir eserini okuduğunu ve daha sonra nahivle ilgili bir çalışma yaptığı anlaşılmaktadır. Sibeveyhi'nin, *el-Kitâbı*'nda er-Ruâsî'ye atıfta bulunduğu şeklindeki rivayet de bunu desteklemektedir. Çünkü *el-Kitâb*'in oluşmasında Halil b. Ahmed'in görüş ve fikirlerinin çok büyük bir katkısı bulunduğu (bk. Mehmet Raşit Özbalkıç, “Sibeveyhi”, *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 37/130-134) düşünüldüğünde Sibeveyhi'nin, er-Ruâsî'nin görüşlerini de hocası Halil b. Ahmed'ten aldığı ihtimali ortaya çıkmaktadır. Halil b. Ahmed'in; kitabını yazmak için *el-Feysal*'a müracaat etmiş olma ihtimali ise onun, Kûfe ekolü kurucularından er-Ruâsî'nin nahve dair görüşlerini öğrenmek, nahiv ilmine bir de onun penceresinden bakmak ve ihtilaf ettikleri noktaları bilmek istemesinden kaynaklandığı düşünülebilir.

⁵⁴ Yaptığımız araştırma kadarıyla sözü geçen eserde “وقال الكوفي” şeklinde herhangi bir cümleye rastlayamadık. Nitekim Şevkî Dayf da Sibeveyhi'nin *el-Kitabı*'nda böyle bir ibare geçmediğini söylemektedir. (Ahmed Şevkî Abdusselam Dayf, *el-Medârisü'n-nahviyye*, (Kahire: Darü'l-Me'ârif, t.s.), 153.) Ancak biyografi kaynaklarında Sibeveyhi'nin, *el-Kitâb*'ında böyle bir atıfta bulunduğu özellikle belirtilmektedir. Bu da söz konusu ibarenin; belki de farklı bir şekilde *el-Kitâb*'da yer alabileceği ihtimalini akla getirmektedir.

⁵⁵ Yâkût el-Hamevî, *Mü'cemü'l-üdebâ*, 6/2487; Suyûtî, *Buğyetü'l-vu'ât*, 83.

Ruâsî'nin, Basra dil ekolünün en önemli isimleri tarafından kabul gören bir nahiv âlimi olduğunu ortaya koymaktadır.

Fakat bunun yanında er-Ruâsî hakkında olumsuz düşünenler de olmuştur. Örneğin, Basra dil mektebine mensup Müberred (ö. 286/900) onunla ilgili şöyle demektedir: “*er-Ruâsî Basra’da bilinmiyordu. Kimi insanlar, onun nahve dair bir kitap telif ettiğini ve arkadaşlarımıza sunmak için Basra’ya geldiğini ancak kimsenin ona iltifat etmediğini veya onların sözlerini işitince kitabını göstermeye cesaret edemediğini iddia etmiştir.*”⁵⁶

Ebü't-Tayyib el-Lugavî (ö. 351/962) *Merâtibü'n-nahviyyîn* isimli eserinde er-Ruâsî'den bahsederken onun ilmî mertebesinin Yûnus b. Habîb, İsa b. Ömer, Halil b. Ahmed vb. âlimlerin mertebesine yakın olmadığını ifade etmiş ve Ebû Hâtem'in, er-Ruâsî'nin ilmî seviyesinin düşük olduğunu iddia ettiğini, nakletmektedir.⁵⁷

2.4.1. Ebû Ca'fer er-Ruâsî ve Kûfe Dil Ekolü

Tabakat kaynaklarında verilen bilgilere göre er-Ruâsî'nin Kûfiyyûn mezhebinin kurucularından olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle onunla ilgili “*Kûfeli âlimler arasında ilk Nahiv kitabını yazmıştır, Kûfe nahvinin hocası / Kûfe ehli âlimi.*” şeklinde yapılan açıklamalar buna işaret etmektedir.⁵⁸Bazı kaynaklarda ise bu husus, açıkça belirtilmiştir.⁵⁹ er-Ruâsî'nin Arap gramerine dair ilk çalışmalardan birini ortaya koymuş olması, “Kûfe nahvinin hocası” şeklinde tavsif edilmiş olması ve iki ekol arasında cereyan eden ihtilafların ilk olarak onun ve Basriyyûn mektebi kurucularından el-Halil b. Ahmed arasında çıkmış olması⁶⁰ vb. nedenler onun Kûfe dil ekolünün kurucularından olduğunu göstermektedir.

Muhammed Tantâvî (ö. 1277/1861), Yusuf Halîf (ö. 1994) ve Sâlim 'Abdül'âl Mükarram (ö. 2008) gibi modern dilciler de er-Ruâsî'yi Kûfe mektebinin kurucusu olarak kabul etmektedirler.⁶¹ Ahmed Emîn (ö. 1886-1954) ise bu ekolün; er-Ruâsî, Kisâî ve Ferrâ tarafından kurulduğunu söylemektedir.⁶²

Mehdî el-Mahzûmî (ö. 1993) ve Şevkî Dayf (ö. 2005); er-Ruâsî'nin söz konusu ekolün kurucusu olduğu fikrini reddetmekte ve onun Kisâî ve Ferrâ tarafından tesis edildiğini ileri sürmektedirler.⁶³Bu dilciler görüşlerini şu gerekçelere dayandırmaktadır:

a- Er-Ruâsî'ye ait kayda değer görüşlerin bulunmaması veya çok az olması,b- Ona dayandırılan görüşlerin sadece bir nakil ve rivayetten ibaret olması,

⁵⁶ Yâkût el-Hamevî, *Mü'cemü'l-üdebâ*, 6/2487.

⁵⁷ Lugavî, *Merâtibü'n-nahviyyîn*, 39.

⁵⁸ bk. Lugavî, *Merâtibü'n-nahviyyîn*, 39; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist*, 71; Kemâlüddîn el-Enbârî, *Nüzhetü'l-elibbâ*, 50-51; Yâkût el-Hamevî, *Mü'cemü'l-üdebâ*, 6/2486-7; İbnü'l-Kıftî, *İnbâhü'r-ruvât*, 4/105-109; Firuzabadi, *el-Bulğa*, 105 Suyuti, *Buğyetü'l-vü'at*, 82-83; Zübeydî, *Tabakât*, 125.

⁵⁹ bk. Brockelmann, *Târihü'l-Edebi'l-'Arabî*, 197; Hulusî Kılıç, “Kûfiyyûn”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 26/345-346.

⁶⁰ Kılıç, “Kûfiyyûn”, 26/345-346.

⁶¹ el-Hadîsî, *el-Medârisü'n-nahviyye*, 126; Mükarram, *el-Halkatü'l-mefkûde*, 425.

⁶² Mükrram, *el-Halkatü'l-mefkûde*, 424-426.

⁶³ bk. Hatice el-Hadîsî, *el-Medârisü'n-nahviyye* (Ürdün: Dârul-Emel, 2001), 126; el-Mahzûmî, *Medresetü'l-Kûfe*, 67-68; Dayf, *el-Medârisü'n-nahviyye*, 154.

c- Onun, Basralı âlimlerin gözünde ilmen düşük bir seviyede olması.⁶⁴

Netice itibariyle, biyografik kaynakların er-Ruâsî hakkında verdiği bilgiler, onun bu ekolün temelini atan kişi olduğuna işaret etmektedir. Yukarıda da geçtiği gibi modern dönem dilbilimciler de böyle düşünmektedir. Bu görüşü reddeden kimi çağdaş dilciler; er-Ruâsî'nin Kûfiyyûn'un kurucularından olduğunu kabul etmekle beraber⁶⁵ onun, bu ekolün ilk kurucusu olmadığını ileri sürdükleri anlaşılmaktadır.

2.4.2. Ebû Ca'fer er-Ruâsî'nin Bazı Görüşleri

Yukarıda da belirtildiği gibi Kûfeli âlimler arasında nahve dair ilk eser veren kişi er-Ruâsî'dir. Onun kaleme aldığı eserleri arasında zikredilen, *el-Faysal*, *el-Cem'u ve'l-İfrâd* ve *et-Tasgîr* isimli kitapları gramerle ilgilidir. Bütün bunlar, er-Ruâsî'nin bir nahivci olduğunu ve gramerle ilgili görüşleri bulunan bir âlim olduğunu göstermektedir. Esasında er-Ruâsî'nin Kûfe dil ekolünün kurucusu olması bile onun kayda değer ve çok önemli görüşlere sahip olduğunu göstermektedir. Fakat buna rağmen, nahiv kitaplarında onun görüşlerinin çok azı yer almaktadır.⁶⁶ er-Ruâsî'nin nahve dair görüşlerini araştırırken onun lugat alanında da az da olsa bazı görüşlerine rastladık. Çalışmamızın bu kısmında, klasik gramer kaynakları ve sözlüklerde tespit edebildiğimiz söz konusu görüşlere yer verilecektir. Sözü edilen görüşler Kûfiyyûn mektebinin gramerdeki usul ve esasları⁶⁷ müvacehesinde değerlendirilecek ve bu noktada hasıl olan kanaat sonuç kısmında belirtilecektir.

2.4.2.1. رمضان / Ramazan Kelimesinin Çoğulu

Ebû Hayyân el-Endelûsî (ö. 745/1344) *Tezkiretü'n-nuhât*'da Ramazan kelimesinin cemî' kalıbının رَمَضَانَ، أَرْوَضَةَ ve رَمَاضٍ olarak geldiğini belirttiikten sonra Kisâî'nin şöyle dediğini nakletmektedir: “er-Ruâsî, Ramazan kelimesinin Allah Teâlâ'nın isimlerinden olduğunu söyler ve çoğul olarak gelmesini reddederdi.”⁶⁸

2.4.2.2. Müennes İsimlerde Gayr-ı Munsariflik Durumu

Gayr-ı munsarif olan müennes isimler, i'rab yönünden muzâri fiile benzeyip (cer ve) tenvîni kabul etmemektedirler. Örneğin Basra'lı âlimlerin görüşleri gereğince; قامت زينب - أكرمُ زينب - مررتُ بزينب - أكرمُ زينب - قامت زينب gibi müennes isim olan زينب kelimesi ref' ve nasb hallerinde normal şekilde i'rab alırken cer halinde fetha alametini almıştır. Kûfeli âlimlerden Ferrâ ise hocası er-Ruâsî'ye dayandırdığı bir görüşe göre;⁶⁹ bu gibi isimlerin mütেকellim zamiri (ye harfi)ne izafe edilen isim gibi (tenvinsiz) cer ile iraplanmaktadır. Buna göre مررتُ بزينب vb. örneklerde müennes ismin irabı نظرتُ إلى دار örneğindeki دار kelimesinin irabı gibi (tenvinsiz) cer ile olur.⁷⁰

2.4.2.3. أبابيل Kelimesinin Müfredi

⁶⁴ bk. Mahzûmî, *Medresetü'l-Kûfe*, 78-79; Dayf, *el-Medârisü'n-nahviyye*, 153.

⁶⁵ Mahzûmî, *Medresetü'l-Kûfe*, 67-68.

⁶⁶ bk. Dayf, *el-Medârisü'n-nahviyye*, 154; Mükarram, *el-Halkatü'l-mefkûde*, 432.

⁶⁷ bk. Hulusi Kılıç, “Basriyyûn”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 5/117-118.

⁶⁸ Ebû Hayyân el-Endelûsî, *Tezkiretü'n-nuhât*, 590.

⁶⁹ Ebû Bekir Muhammed b. Kasım el-Enbârî, *el-Müzekker ve'l-müennes* (Mısır: el-Meclisü'l-'Alâ li'ş-Şüûni'l-İslâmiyye, 1981), 1/110-111.

⁷⁰ Burada دار sözcüğünün izafe edildiği mütেকellim zamiri (ye harfi) hazfedilmiştir.

Bu kelimenin müfredinin ne olduğu konusunda çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. İbn Cinnî (ö. 392/1002) bu görüşleri, اِبَّال / اِبَّال / اِبَّال sıralamakta ve bir görüşe göre de söz konusu kelimenin herhangi bir müfred formunun olmadığını ifade etmektedir.⁷¹

er-Ruâsî'ye göre ise اِبَّال kelimesinin müfredi tıpkı اِبَّال (buzağılar) kelimesinin müfredi olan اِبَّال gibi اِبَّال vezni üzere veya اِبَّال olarak gelir.⁷²

2.4.2.4. اِبَّال Edatının Görevi

Muzârî fiilin başına dâhil olan اِبَّال edatının görevi fiilin sonunu nasb etmektir. Fakat er-Ruâsî, اِبَّال edatının bazen ref', bazen de cezmettiğini belirtmekte ve buna dayanak olarak şu beyti aktarmaktadır:

أَحَاذِرُ أَنْ تَعْلَمَ بِهَا فَتَرُدَّهَا فَتَسْرُكُهَا ثِقْلًا عَلَيَّ كَمَا هِيَ

Onu bilip de reddetmesinden ve üzerime olduğu gibi bir ağırlık olarak bırakıvermesinden çekiniyorum.⁷³

2.4.2.5. Medih ve Zem Filleri

Basralı âlimler ve Kûfelilerden Kisâî fiillerinden olan اِبَّال ve اِبَّال kelimelerinin fiil olduklarını kabul etmektedirler. Onlara göre bu kelimelerin fâil zamiri almak ve müenneslik tâsî ile gelmek gibi fiile özel durumlara sahip olması fiil olmalarının bir sonucudur.

Başta Ferrâ olmak üzere çoğu Kûfeli dilciler ise -başlarına harf-i cer dâhil olduğu için- bu kelimelerin isim olduklarını kabul etmektedir. Onlar, bu görüşlerini Benî 'Ukayl kabilesinden yeni bir kızı olan adama söylenmiş olan "نِعْمَ الْوَلَدُ / ne güzel çocuk!" sözüne karşılık verdiği şu cevaba dayandırmaktadır:

وَاللَّهِ مَا هِيَ بِنِعْمِ الْوَلَدِ، نَصْرُهَا بُكَاءٌ، وَبِرُّهَا سَرِقَةٌ

"Vallahi o güzel bir çocuk değildir. Zaferi gözyaşı, iyiliği hırsızlıktır."⁷⁴

Görüldüğü üzere, اِبَّال kelimesine harf-i cer dahil olmuştur. Eğer fiil olsaydı başına harf-i cer gelmezdi. Kûfeli âlimlerin diğer delili ise er-Ruâsî'nin bir rivayeti olsa gerektir. Nitekim er-Ruâsî Araplar'ın şöyle dediğini nakletmektedir: "فِيكَ نِعْمَتِ الْخَصْلَةِ / sende ne güzel bir haslet vardır." Bu cümlede baştaki فِيكَ haber-i mukaddem, sonrası ise mübteda-i muahhardır. Dolayısıyla Kûfeliler, buradan da اِبَّال kelimesinin isim olduğu sonucuna varmışlardır.⁷⁵

⁷¹ Ebü'l-Feth Osman b. Cinnî el-Mevsilî, *Sırru sinâ'ti'l-'irâb* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-'İlmiyye, 2000), 2/256.

⁷² Abdurrahman Celâleddîn es-Süyûtî, *el-Müzhir fi 'ulûmi'l-luğa ve envâ'ihâ* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-'İlmiyye, 1998), 2/17; Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed İbn Manzûr, *Lisâni'l-'Arab* (Beyrut: Dâru Sâdir, h. 1414), "e-b-l", 11/6.

⁷³ Ebü Abdillâh Cemâlüddîn Muhammed b. Abdillâh b. Mâlik et-Tâî, *Şerhu teshîl-i İbn Mâlik* (b.y.: Dârü'n-Neşr, 1990), 4/13.

⁷⁴ Behâüddîn Abdullah b. Abdurrahman İbn 'Akîl, *el-Müsâ'id 'alâ teshîli'l-fevâid* (Dimeşk: Dârü'l-Fikr, h. 1400-1405), 2/120.

⁷⁵ bk. Süyûtî, *Hem'ü'l-hevâmi' fi şerhi Cem'i'l-cevâmi'*, 3/24; İbn 'Akîl, *el-Müsâ'id*, 2/120.

2.4.2.6. Râ Harfinin Lâma İdgam Edilmesi

Basra'lı dilcilerden Halil b. Ahmed ile Sîbeveyhi, sakin olarak gelen râ harfinin lâma idgam edilmesini caiz görmemektedirler. Kûfe mezhebi temsilcilerinden er-Ruâsî, Kisâî ve Ferrâ ise bu görüşün aksini savunmaktadırlar. Buna göre; mesela, “يَغْفِرُ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ / (Bunu yapınız ki) Allah, günahlarınızı bağışlasın...”⁷⁶ âyetindeki harekesiz râ kendinden sonraki lâm harfine idgam edilerek كُمْ يَغْفِرُ şeklinde okunabilir.⁷⁷

2.4.2.7. أَنَبَدَ Fiili

أَنَبَدَ kelimesi, bir şeyi ön veya arka tarafa atmak anlamına gelmektedir.⁷⁸ Eğer bu fiil “نَبَذْتُ النَّبِيذَ” şeklinde cümle içinde kullanılırsa “nebiz içeceğini yapmak, hazırlamak” manasına gelir.⁷⁹ er-Ruâsî, zikri geçen cümlenin “النَّبِيذُ أَنَبَدْتُ” biçiminde de kullanıldığını yani söz konusu fiilin if'âl babından da geldiğini belirtmektedir.⁸⁰

2.4.2.8. حَلِيَّ Fiili

حَلِيَّ fiili, bir şeyi iyi, tatlı bulmak demektir. Mesela “وَحَلِيْتُ بِهَذَا الْمَكَانِ” cümlesi, bu mekanı güzel buldum, “مَا حَلِيْتُ مِنْهُ شَيْئًا حَلِيًّا” ise, ben ondan hiçbir fayda, iyi bir şey bulmadım, anlamındadır.⁸¹ Ebû Ca'fer er-Ruâsî, bu fiilin حَلِيَّ şeklinde mehmûzül'lâm olarak da kullanılabildiğini ifade etmekte ve Arapların “مَا حَلِيْتُ مِنْهُ بِطَائِلٍ / Ondan hiçbir fayda görmedim.” sözünü istişhâd olarak aktarmaktadır.⁸²

2.4.2.9. أَفَعَلَهُ Vezni

Cem'-i teksir vezinlerinden olan أَفَعَلَهُ kalıbının فَعَلَ şeklinde müfret sıygası gelmemektedir.⁸³ Örneğin; زَمَانٌ أَرْمَنَةٌ، رَغِيْفٌ أَرْغَفَةٌ، طَعَامٌ أَطْعَمَةٌ، misallerinde olduğu gibi tekil, farklı formlarda gelebilmektedir. Fakat er-Ruâsî “dayı” anlamındaki حَالَ kelimesinin çoğul hallerinden birisinin de أَحْوَلَةٌ biçiminde geldiğini söylemektedir.⁸⁴

Sonuç

Bu çalışmada Ebû Câ'fer er-Ruâsî'nin hayatı, ilmî kişiliği, nahiv ilmindeki yeri ve görüşlerine yer verilmiştir. Araştırma esnasında kaynaklarda hayatı hakkında çok fazla bilginin bulunmadığı görülen er-Ruâsî'nin, yaşadığı dönemde Kûfe'de gramer alanında öne çıkmış ve halk tarafından nahivde uzman bir kişi olarak görüldüğü anlaşılmıştır. Nitekim o, ilgili alandaki eğitimini Basra'nın

⁷⁶ Saff, 61/12.

⁷⁷ Bahâüddîn b. Akîl, *el-Müsâ'd 'Alâ teshîl'l-fevâid*, 4/267.

⁷⁸ Ebû Abdîrrahman el-Halîl b. Ahmed el-Ferâhîdî, *Kitâbü'l-'ayn*, thk. Mehdi el-Mahzûmî-İbrahim es-Sâmerrâî (Beyrut: Dâru ve Mektebetü'l-Hilâl, t.s.), “nbz”, 8/191.

⁷⁹ Ebû Bekr Muhammed b. el-Kasım b. Muhammed el-Enbârî, *ez-Zâhir fi me'âni kelimâti'n-nâs*, thk. Hâtîm Salih ed-Dâmin (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1992), 1/173.

⁸⁰ Ebû Bekr İbnü'l-Enbârî, *ez-Zâhir fi me'âni kelimâti'n-nâs*, 1/183.

⁸¹ Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed el-Ezherî, *Tehzîbü'l-luğâ*, thk. Muhammed Avd Mür'ib (Beyrut: Dâru İhyâi't-türâsi'l-'Arabî, 2001), 5/153.

⁸² Ezherî, *Tehzîbü'l-luğâ*, 5/153.

⁸³ Ebû Abdillâh el-Huseyn b. Ahmed b. Hâleveyh, *Leyse fi kelâmi'l-'Arab*, thk. Ahmed Abdulfâfir Attâr (Mekke: y.y., 1979), 360.

⁸⁴ İbn Hâleveyh, *Leyse fi kelâmi'l-'Arab*, 360.

önde gelen isimlerinden aldıktan sonra Kûfe şehrine dönmüş ve burada, bir yandan Kisâî ve Ferrâ başta olmak üzere birçok talebe yetiştirmiş bir yandan da nahve dair eserler vererek gramer çalışmalarının Kûfe’de devam etmesini sağlamıştır. Yaptığımız araştırmaya göre er-Ruâsî’nin matbu veya mahtut herhangi bir kitabına rastlayamadık. Ancak kaynaklarda zikredilen eserleri arasında özellikle *Kitâbü’l-faysal*’ın onun en meşhur ve en önemli çalışması olduğu anlaşılmıştır. Zira *Kitâbü’l-faysal*, er-Ruâsî’nin Kûfe’deki nahiv çalışmalarının somut bir örneği olmasının yanı sıra onun gramer alanında yeni bir ekolün temelini attığını gösteren bir çalışmadır. Çünkü tabakat kitaplarında kendisinden “Kûfe ehlinin nahivdeki ustası” olarak bahsedilen Ebû Ca’fer er-Ruâsî’nin, Kûfiyyûn mektebinin kurucusu olduğu anlaşılmaktadır. Onun, Kûfe’de ilk gramer kitabını yani *Kitâbü’l-faysal*’ı yazmış olması ve ilk nahiv tartışmanın kendisi ile el-Halil b. Ahmed arasında meydana gelmesi buna işaret etmektedir. Modern Arap dilbilimciler de onun sözü geçen ekolün kurucusu olduğunu kabul etmekle birlikte bunlardan bazıları Kûfiyyûn’un ilk olarak er-Ruâsî ile başlamadığını iddia etmektedirler.

Bu araştırma sırasında kaynaklarda Ebû Ca’fer er-Ruâsî’nin görüşlerine çok az sayıda yer verildiği görülmüştür. Bu durum, onun nahiv anlayışını bir bütün olarak görmeyi zorlaştırmaktadır. Ancak araştırma esnasında tesbit ettiğimiz ve çalışmamızda yer verdiğimiz görüşlerine bakıldığında bunların, Kûfiyyûn mektebinin gramerdeki usul ve esaslarıyla paralellik arzettiği gözlemlenmiştir. Nitekim Kûfe ekolünü Basriyyûn’dan ayıran unsurlardan biri onların Arap dilindeki kural ve kaidelerin tesbiti sırasında her rivayeti esas aldıkları ve şaz kullanımları dahi delil kabul ettikleri bilinmektedir. er-Ruâsî’nin zikri geçen görüşleri dikkatle incelendiğinde, bunların sema’ ve kıyas kaynaklı olduğu ancak bununla birlikte nâdir ve şaz olarak nitelenebilecek nakillerden ibaret olduğu anlaşılmaktadır. Zira er-Ruâsî’nin, ileri sürdüğü görüşlerde münferit kalmış olması buna işaret etmektedir.

Çalışmamızın, Kûfiyyûn’un kurucusu er-Ruâsî’yi ele alması bakımından az da olsa bir boşluğu doldurduğunu düşünmekteyiz. Ancak *el-Faysal* başta olmak üzere ona nisbet edilen kitapların yurt içi ve yurt dışı yazma eser kütüphanelerinde daha detaylı bir şekilde araştırılıp gün yüzüne çıkarılmasının ve ilim câmiasına kazandırılmasının büyük katkı sunacağı kanaatindeyiz.

Kaynakça

- Altıkulaç, Tayyar. “Ebû Amr b. Alâ”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. 10/94-96. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Altıkulaç, Tayyar. “Kisâî, Ali b. Hamza”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. 26/69-70. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- Brockelmann, Carl. *Târihü’l-Edebi’l-‘Arabî*. çev. Abdulhalim en-Naccâr. 2 Cilt. Kâhire: Dâru’l-Me’ârif, t.s.
- Dayf, Ahmed Şevkî Abdusselam. *el-Medârisü’n-nahviyye*, Kahire: Daru’l-Me’ârif, t.s.
- Ebû’t-Tayyîb el-Luğavî. Abdulvâhid b. Ali, *Merâtibü’n-nahviyyîn*. Beyrut: el-Mektebtü’l-‘Asriyye, 2009.
- Ebû Hayyân el-Endelüsî, Muhammed b. Yusuf. *Tezkiretü’n-nuhât*. Beyrut: Mü’essesetü’r-Risâle, 1986.
- Ergüven, Şahabettin. “Arap Dilinde Lahn’ın Ortaya Çıkışı ve İlk Görüntüleri”. *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6/11 (2007), 156.
- Halil b. Ahmed, Ebû Abdirrahman el-Ferâhîdî. *Kitâbü’l-‘ayn*, 8 Cilt. Beyrut: Dâru ve Mektebetü’l-Hilâl, t.s.

- Hâkim en-Nîsâbûrî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh, *el-Müstedrak 'alâ's-Sahihayn*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1. Basım, 1411/1990.
- Ezherî, Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed, *Tehzîbü'l-luğa*, 8 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-türâsî'l-'Arabî, 2001.
- Fîruzâbâdî, Mecdüddîn Muhammed b. Yakub. *el-Bülğa fî terâcimi eimmeti'n-nahvi ve'l-luğa*. b.y.: Dâru Sa'deddîn, 2000.
- İbn 'Akîl, Behâüddîn Abdullah b. Abdirrahman. *el-Müsâ'id 'alâ teshîli'l-fevâid* 2 Cilt. Dîmeşk: Dâru'l-Fikr, h. 1400-1405.
- İbn Cinnî, Ebû'l-Feth Osman b. Cinnî el-Mevsilî. *Sırru sinâ'ti'l-'irâb*. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2000.
- İbnü'l-Enbârî, Ebû Bekir Muhammed b. Kasım. *el-Müzekker ve'l-müennes*. 1 Cilt. Mısır: el-Meclisü'l-'Alâ li'ş-Şüûni'l-İslâmiyye, 1981.
- İbnü'l-Enbârî, Ebû Bekir Muhammed b. Kasım. *ez-Zâhir fî me'âni kelimâti'n-nâs*, 2 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 1992.
- İbn Haldûn, Abdurrahman b. Muhammed. *Târîhu İbn Haldûn (el-Mukaddime)*. thk. Âdil b. Sa'd. 1 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2010.
- İbn Hâleveyh, Ebû Abdillâh el-Huseyn b. Ahmed. *Leyse fî kelâmi'l-'Arab*, Mekke: y.y., 2. Basım, 1979.
- İbn Nedîm, Ebû'l-Ferec Muhammed b. Ebî Ya'kub. *el-Fihrist*. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, ts.
- İbn Manzûr, Ebû'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed, *Lisânü'l-'Arab*, 6 cilt. Beyrut: Dâru Sâdir, h. 1414.
- İbnü'l-Kıftî, Cemâleddin Ebû'l-Hasen Ali b. Yusuf. *İnbâhü'r-ruvât 'alâ enbâhi'n-nühât*. 4 Cilt. Kâhire: Darü'l-Fikri'l-'Arabî, 1982.
- Hadîsî, Hatice. *el-Medârisü'n-nahviyye*. Ürdün: Dâru'l-Emel, 2001.
- Kemâleddîn Enbarî. Ebû'l-Berekât Kemâlüddin Abdurrahman b. Muhammed. *Nüzhetü'l-elibbâ fî tabakâti'l-üdebâ*. Ürdün: Mektebetü'l-Menâr, 1985.
- Kılıç, Hulusi. "Kûfiyyûn", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 26/345-346. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- Kılıç, Hulusi. "Basriyyûn", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 5/117-118. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Mahzûmî, Mehdî. *Medresetü'l-Kûfe ve menhecuhâ fî dirâseti'l-luğa ve'n-nahvi*. Mısır: Mektebetu Mustafâ el-Bâbî el-Halebî, 1958.
- Mükram, Abdul'âl Sâlim, *el-Halkatü'l-mefkûde fî tarîhi'n-nahvi'l-'Arabî*. Beyrut: Müessesetu'r-Risâle, 1993.
- Özbalıkçı, Mehmet Raşit. "Sîbeyhi", *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*. 37/130-134. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Süyûtî, Ebû'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî. *Büçyetü'l-vü'ât*. b.y.: y.y., ts.
- Süyûtî, Ebû'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî. *el-Müzhir fî 'ulûmi'l-luğa ve envâ'ihâ*. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1998.
- Süyûtî, Ebû'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî. *Hem'ü'l-hevâmi' fî şerhi Cem'î'l-cevâmi'*. 3 Cilt. Mısır: el-Mektebetu't-Tevfikiyye, t.s.
- Tenûhî, Ebül'-Mehasin el-Mufaddal b. Muhammed el-Ma'arrî. *Tarihü'l-'ulemai'n-nahviyyin mine'l-Basriyyin ve'l-Kûfiyyîn ve gayrihim*. Kahire: Daru Hecr, 1992.

- Tural, Hüseyin. “İsa b. Ömer es-Sekafî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 22/485. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Tüccar, Zülfikar. “Ferrâ, Yahyâ b. Ziyâd”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 12/406-408. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Topuzoğlu, Tevfik Rüştü. “Halil b. Ahmed”, *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*. 15/309-312. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- İbn ‘Akîl, Behâüddîn Abdullah b. Abdirrahman. *el-Müsâ‘id ‘alâ teshîli’l-fevâid*. 4 Cilt. Dimeşk: Dâru’l-Fikr, h. 1400-1405.
- İbn Mâlik et-Tâî, Ebû Abdillâh Cemâlüddîn Muhammed b. Abdillâh. *Şerhu teshîl-i İbn Mâlik*. 4 Cilt. b.y.: Dâru’n-Neşr, 1990.
- Yâkût el-Hamevî, Ebû Abdillâh Şihâbüddîn Yâkût b. Abdillâh er-Rûmî, *Mü‘cemü’l-üdebâ*. 3-5-6 Cilt. Beyrut: Dâru’l-Garbi’l-İslâmî, 1993.
- Zeccâcî, Ebü’l-Kâsım Abdurrahman b. İshak. *Mecâlisü’l-‘ulemâ*. Kuveyt: Matba‘atu Hükûmeti’l-Kuveyt, 1984.
- Zübeydî, Ebu Bekr Muhammed b. Hasan. *Tabakâtü’n-nahviyyîn ve’l-luğaviyyîn*. Mısır: Dâru’l-Me‘ârif, ts.